

L'ORNAMENTACIÓ EN FERRO ALS PORTALS DE LA CONCA DE BARBERÀ

Joan SANTANACH I SOLER

De fa anys, en un seguit de sortides per diferents contrades de Catalunya, anem recorrent pobles en un intent de recollir el major nombre possible de dades de caràcter etnogràfic, en especial les corresponents a la cultura material. Darrerament hem visitat diversos pobles del Camp de Tarragona i la Conca de Barberà, situats als voltants de la serra de Miramar i a l'alt Gaià.

En el present treball, que, donada la naturalesa de *l'Aplec*, limitarem als pobles de la Conca, volem fer una relació dels diferents estris de ferro que embelleixen les velles portes, producte de l'activitat de ferrers i serrallers locals, que avui van sent substituïts per timbres elèctrics i adotzenades bocaclaus, embocadures o escuts de pany de llautó. Volem parlar especialment dels picaportes ("baldes" en cas dels d'anella) ⁽¹⁾, escuts de pany, estiradors, poms i cabotes dels claus que reforcen moltes portes, especialment les de les esglésies. Si bé la finalitat fonamental d'aquests ferros és de tipus pràctic (trucar a la porta, reforçar-la, impedir que a còpia de fer girar la clau al pany es desgasti la fusta al voltant del forat), no podem negar que en les

(1) A. M.ª ALCOVER, F. de B. MOLL, *Diccionari català-valencià-balear*, Volum 2. Palma de Mallorca, 1978, p. 229.

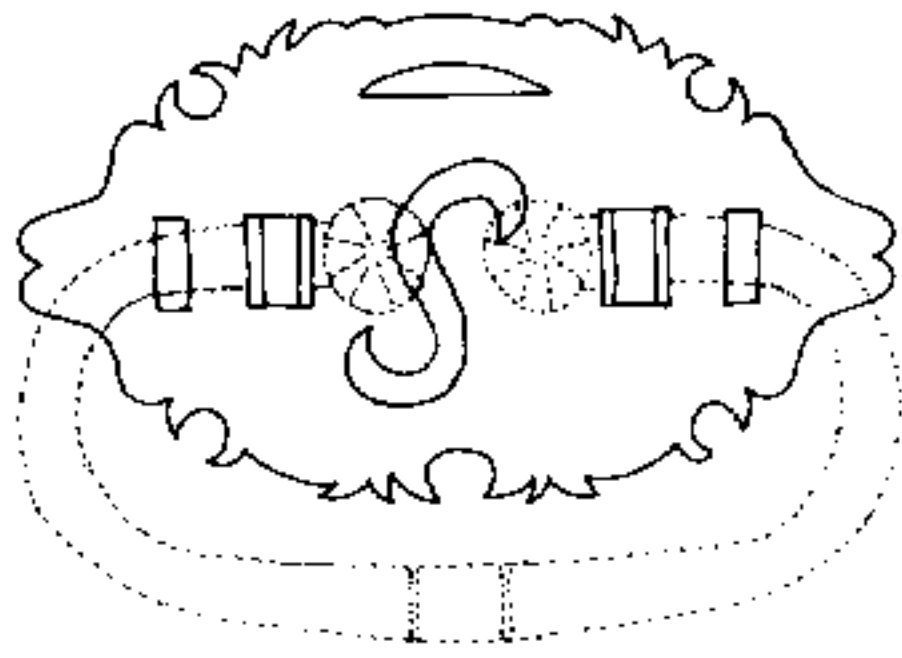

Figura 1

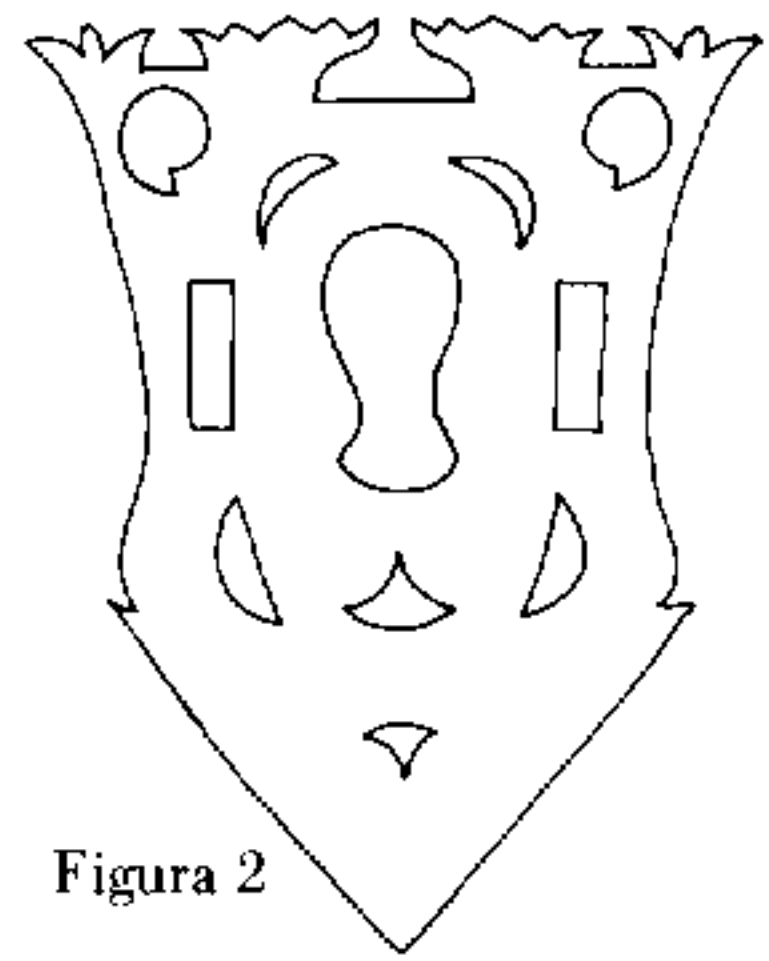

Figura 2

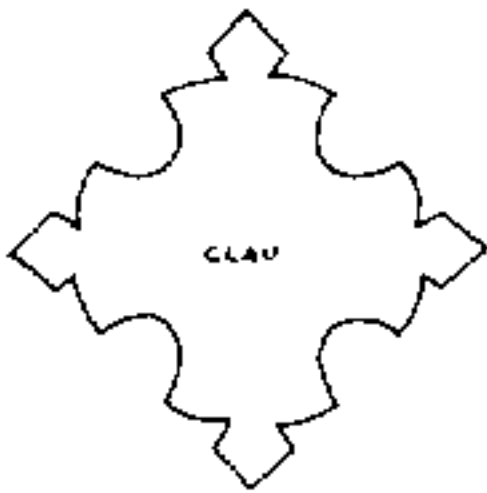

Figura 3

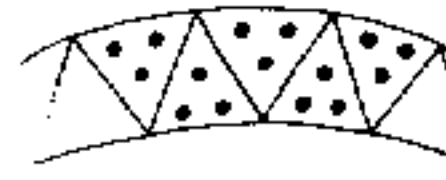

Figura 4

Figura 5

passades centúries (i encara, algun cop, en els primers decennis de l'actual) compleixen també una funció ornamental, en afilligranats treballs de forja, la complexitat de la qual està en relació directa amb la importància de l'edifici que ornem; així els exemplars més vistosos els trobem en les esglésies i també en cases de famílies benestants o socialment importants, mentre que en les cases que havien estat més o menys pobres trobem simples anelles que serveixen al mateix temps d'estirador i de picaporta, amb algun dibuix incís, i sense cap mena d'escut o làmina de ferro retallat.

Per a delimitar les comarques ens servim de la Divisió Territorial de Catalunya (2), de l'any 1936. Si bé hi ha pobles que presenten seriosos dubtes en la seva adjudicació comarcal, tots pertanyen a un gran conjunt etnològic, que abarcaria les tres comarques del Camp de Tarragona, el Priorat i la Conca de Barberà, com indica Ramon Vio-
lant i Simorra en la seva monumental "Etnografia de Reus", en la que, per altra banda, si bé, per exemple, inclou Santa Perpètua de Gaià i els seus agregats al Camp, es deixa al tinter una sèrie de pobles que òbviament en formen part (Vila-rodona, Bràfim i demás pobles del baix Gaià), i no esmenta tampoc cap dels pobles de l'alt Gaià (llevat de Santa Perpètua i agregats), que deu incloure en la Segarra,

(2) J. IGLESIES, *Gran Enciclopèdia Catalana (GEC)*, Volum 6. Barcelona, 1974, p. 325.

utilitzant així el coll de Deogràcies com a límit entre aquesta i la Conca de Barberà (3).

Començarem el nostre recorregut per *Cabra del Camp*, situada a l'estret de Cabra, en l'extrem nord-oriental de la serra de Miramar. Aquest poble, actualment pertanyent a l'Alt Camp, està al límit amb la Conca, amb la que té estrets lligams històrics, fins a l'extrem que Palau i Dulcet l'inclou dins d'aquesta darrera comarca (4).

El portal de l'església (5) està ornat amb un conjunt de peces de ferro que creiem contemporànies a l'edifici del s. XVIII. Hi destaquen, a cada una de les dues portes, un estirador d'anella ovalada abatible, del tipus que s'acostuma a emprar en les caixes de núvia. Els extrems de l'anella estan formats per dos pomets entre semiesfèrics i cònics, amb entalles radials, model que veurem repetit al llarg del present treball en nombrosos poms i claus, doncs abunda molt en tota la zona; l'eix d'aquests poms és perpendicular a l'anella de ferro. Acompanya a cada anella un escut retallat i calat (figura 1), com ho és també l'embocadura del pany (figura 2). Completa el conjunt un seguit de claus de cabota piramidal quadrada, amb plecs radials a les cares, disposats en fileres i amb una de les diagonals perpendicular a terra; estan clavats sobre escuts retallats en creu, recordant formes vegetals (figura 3) (6).

Pels carrers del poble hi ha molts picaportes d'anella, dels segles XVIII i XIX, ornats amb una ziga-zaga incisa. En la majoria de casos, els triangles formats per aquesta ziga-zaga estan reomplerts per tres punts fets amb punxó (figura 4), però n'hem vist un de poc freqüent, amb un punt solament als triangles extrems, a més de puntejar els vèrtexs dels angles (figura 5).

Al pati d'armes del castell de *Barberà de la Conca* s'hi obre un

(3) R. VIOLANT i SIMORRA, *Etnografia de Reus i la seva comarca (el Camp, la Conca de Barberà, el Priorat)*, 5 volums (1955-59), Volum I, Asociación de Estudios Reusenses. Reus, 1955, vegeu tot el capítol *La comarca i els seus habitants*.

(4) A. PALAU i DULCET, *Guia de la Conca de Barberà*. Barcelona, 1932, pp. 56-59.

(5) J. CARDO, a *GEC*, Volum 4. Barcelona, 1973, pp. 63-64. També A. PALAU i DULCET, a *Guia...* (veure cita 4) indiquen que aquesta església és del segle XVIII, però, per comparació amb altres de la Conca, especialment la de Barberà, nosaltres la fem un xic més tardana, d'inicis del segle XIX, si bé de moment no podem aportar proves documentals.

(6) Les cabotes són molt semblants a les dels claus que ferrissen el portal de l'església de Masmolets (Alt Camp, situat a la plana entre Valls i la serra de Miramar), datada el 1808. En aquest cas els escuts dels claus són una transició entre els de l'església de Cabra i els que descriurem a l'església de Barberà. Ajuda a datar els claus de Masmolets l'escut d'uns poms, que du calada la data de 1817. Aquests escuts, juntament amb els bocaclaus, semblen una mica posteriors als claus, doncs en part s'hi superposen. Tot això no fa més que refermar-nos en l'hipòtesi de la cita 5.

portal de mig punt que anomenen "de la presó". Aquest portal, situat al lloc que havia estat gran sala d'artesonat resseguit per un fris ornat amb escuts heràldics (que en part encara es conserva), està tancat per un forrellat decorat, al pestell cilíndric, amb vàries línies formades per mitges llunes horitzontals incisives, amb concavitats mirant-se entre sí dues a dues, i punt central (figura 6); i, al travessar, també mitges llunes, donant-se les convexitats, i separades longitudinalment per punts (figura 7). És obra de finals del segle XVIII o inicis del XIX.

Figura 6

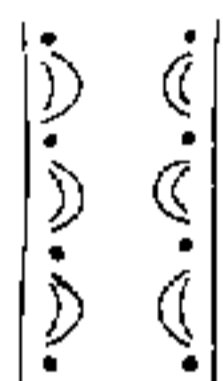

Figura 7

Figura 8

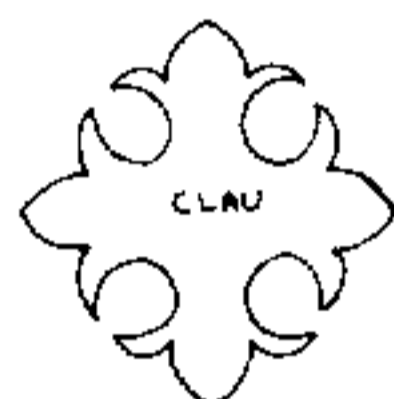

Figura 9

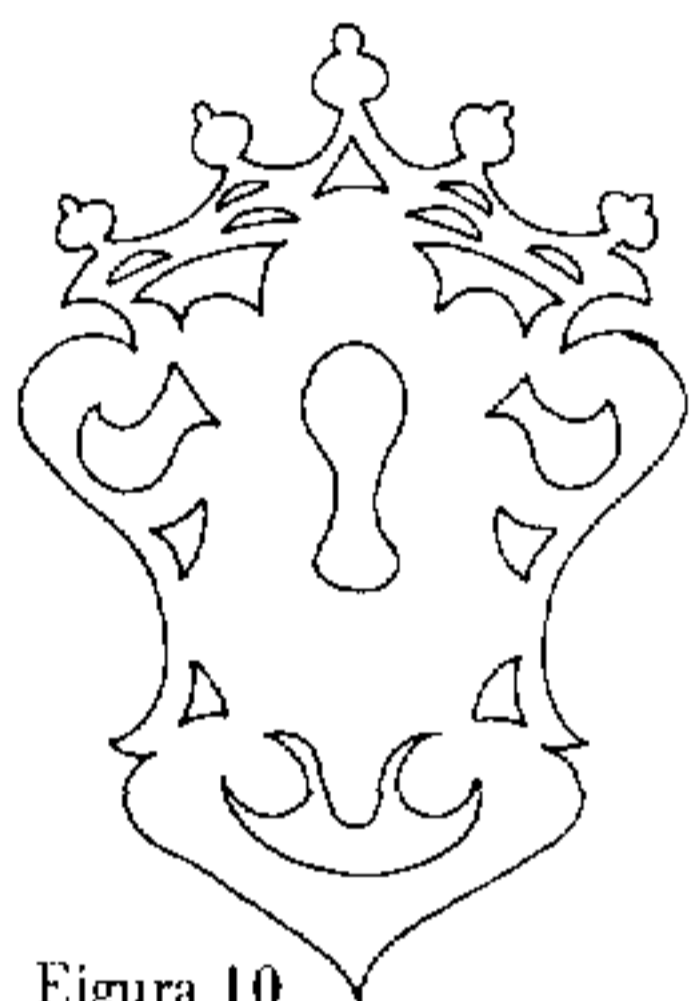

Figura 10

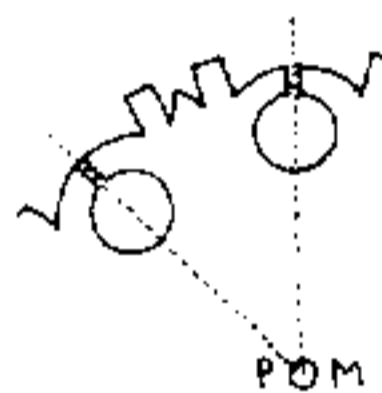

Figura 11

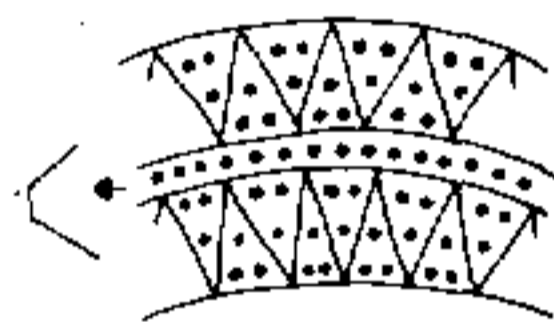

Figura 12

L'església, segons Palau i Dulcet i la Gran Enciclopèdia Catalana (7), és obra del segle XVII; Joan Fuguet (8) prova documentalment que és de finals del segle XVIII (1792-96). De tota manera, els claus que ferrissen la porta (de l'esmentat model entre cònic i semi esfèric (figura 8), amb incisions radials, en aquest cas en alternança de llises amb altres reomplertes per fileres de punts en relleu) presenten uns escuts (figura 9) semblants als dels claus de l'església de Cabra, però més perfilats (més reculats en el temps?), també amb una de les diagonals perpendicular al sòl. Cadascun dels dos batents del gran portal té, en sengles portelles practicables, un escut de pany vogit (fi-

(7) A. PALAU i DÚLCET, *Guia...* Op. cit., p. 51.

J. M. RECASENS i COMES, *GEC*, Volum 3. Barcelona, 1971, p. 179.

(8) J. FUGUET i SANS, *Una església del darrer barroc a la Conca de Barberà*, a "Aplec de Treballs" n. 1. Montblanc, 1978, pp. 97-100.

gura 10) i un pom esfèric, d'entalles radials, fent joc amb els claus que clavetegen la porta. Tenen un escut circular amb la vorera retallada, en la que es va repetint el motiu de la figura 11.

A més, fora de la portella, la porta de l'esquerra presenta un gran picaporta d'anella amb escut vogit, en mal estat (doblegat, incomplet i amagat en part darrera d'una motllura de fusta); s'hi veu una corona a la part de dalt, moltes corbes per banda, i calats interns, formant una estrella de vuit puntes (aquesta decoració la trobarem repetida en nombrosos picaportes de la Conca). L'anella (figura 12) no és plana, sinó que en la seva cara anterior presenta dues facetes i una tercera en el vèrtex format per aquestes dues. En les laterals hi ha ziga-zaga i tres punts, i en la petita central, una filera de punts. El punt de picar és una petita enclusa.

Podem aportar dades documentals sobre els ferratges de l'església de Barberà esmentats fins ara, extretes del manuscrit "Llibre de l'església nova", en especial de la seva "llibreta d'eixides" (9), veritable llibre de caixa, on hi ha anotades, entre moltes altres, les diferents sortides en concepte dels citats ferros. Així hi trobem:

— Dia 20 de gener del 1796. Al ferrer de Valls, per quatre galls per a posar les llànties: 35 lliures, 12 sous i 6 diners (10).

— Dia (?) de febrer del 1796. A l'Agustí, serraller de Montblanc, per al penell i poms: 45 lliures, 2 sous i 6 diners.

— Dia 6 de febrer del 1796. Al serraller de Montblanc, a bon compte per als ferros i claus de l'església: 113 lliures, 16 sous i 3 diners.

— Dia 16 d'abril del 1796. A Manuel Calvet (comissionat) per acabar de pagar al serraller de Montblanc, per als claus i ferros de l'església: 30 lliures (11).

— Dia 7 de novembre del 1796.

Per set-cents claus d'ala de mosca per a les portes de l'església: 3 lliures i 3 sous (12).

(9) Arxiu Arxidiocesà. Tarragona. (Arxiu Parroquial de Barberà). Llibre de la "Yglesia Nova".

(10) Incloem aquesta partida per tractar-se d'una despesa a un ferrer, encara que no tingui relació amb els ferratges del portal.

(11) Creiem que aquesta partida i l'anterior fan referència a ferros col·locats a l'interior del temple.

(12) Es tracta, probablement, dels claus que ferrissen les portes, si bé hi ha un fet que ens crida l'atenció: els claus emprats, que actualment veiem clavats, estan a la ratlla dels dos-cents cinquanta. Aquest desfasament, és producte d'una equivocació, o bé la resta de claus es van perdre en el curs de la probable renovació de la fusta del portal que es va efectuar mols anys després? Ens inclinem per la primera hipòtesi, ja que, comparada amb les altres despeses, especialment amb les dels claus per als golfos de les portes, resulta baixa la xifra de tres lliures per a set-cents claus d'aquest tipus.

Per als claus per als golfos de dites portes: 5 sous i 1 diner.

Per als panys, golfos i escuts de dites portes: 9 lliures.

— Al Tafarra, fuster de Sarral, “per lo que a ell li tocava per tot el compliment de dites portes de l'església”: 6 lliures, 1 sou i 1 diner.

Cal tenir en compte que una lliura equivalia a vint sous, i un sou a dotze diners. En la mateixa “llibreta d'eixides” trobem que el jornal masculí mitjà era d'uns dotze sous, i el femení, d'uns cinc sous.

A més de tots els ferros esmentats, a la portella de l'esquerra veiem una balda de palanca d'escut vogit (figura 13), ben semblant a les molt abundants al Pallars i Urgellet. Malgrat reproduir en part l'esquema de l'escut dels poms és més tardana que els altres ferratges, i no la veiem reflexada en el citat “Llibre de l'església nova”: es pot considerar obra del segle XIX. El fet de trobar aquí una balda d'aquest tipus no ens ha d'estranyar, doncs no es pot considerar exclusivament pirinenca, ja que Violant ⁽¹³⁾ n'ha descrit també al Lluçanès i a Tortosa, i nosaltres n'hem vist a l'Aragó.

En conjunt, els ferros del portal de l'església de Barberà semblen procedir d'una altra porta més primitiva, la fusta de la qual s'hagués malmès, i haver estat posteriorment aplicats a l'actual. Sense comptar la balda de palanca, molts dels altres ferros estan superposats o amagats parcialment per motlures de fusta; ara bé, quan encarregues un ferro al ferrer, n'estàs cofoi, i no permets que una col·locació desafortunada li resti bellesa; aixó, en canvi, sí que és factible quan es tracta d'un ferro aprofitat.

Al carrer Major trobem una casa de portal d'arc rebaixat, format per tres dovelles abandonades. La central presenta, per sobre de l'arc, una decoració vegetal o de rocalla, molt barroca, que envolta un escut amb el nom “Ygnasi Sarró”, i, més avall, l'any 1796 (o sigui el mateix de l'acabament de l'església). En aquest cas, però, l'escut del pom de la porta no lliga amb el barroquisme descrit, sinó que és ja una obra que entra plenament dins el treball ben fet però poc imaginatiu de la forja del segle XIX (figura 14).

En tot el poble són freqüents els picaportes d'anella (“baldes”) ornats amb l'arcaica ziga-zaga de triangles ocupats per un (figura 15) o tres punts. I n'hem vist un de força interessant, partit en dues bandes per una línia longitudinal; la banda interna forma ziga-zaga i punt, mentre que l'externa presenta línies radials, corresponents als vèrtex

(13) R. VIOLANT i SIMORRA, *Art Popular Decoratiu a Catalunya*, Les Belles Edicions, Barcelona, 1948, pp. 161-164.

Figura 13

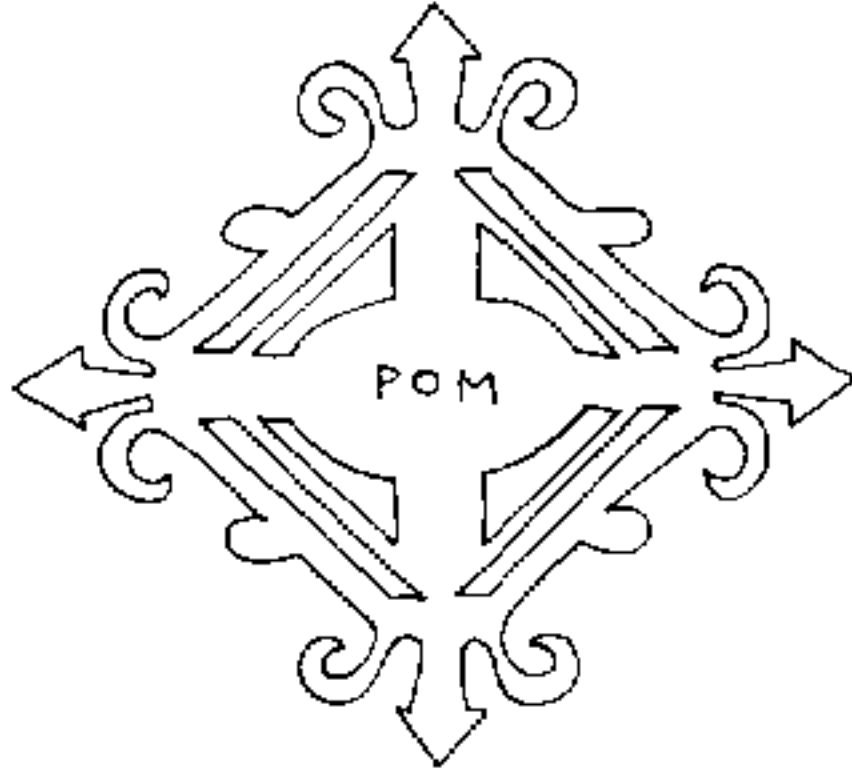

Figura 14

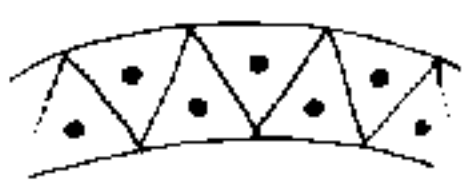

Figura 15

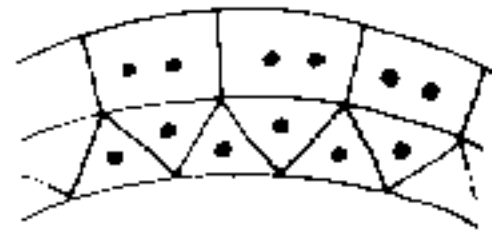

Figura 16

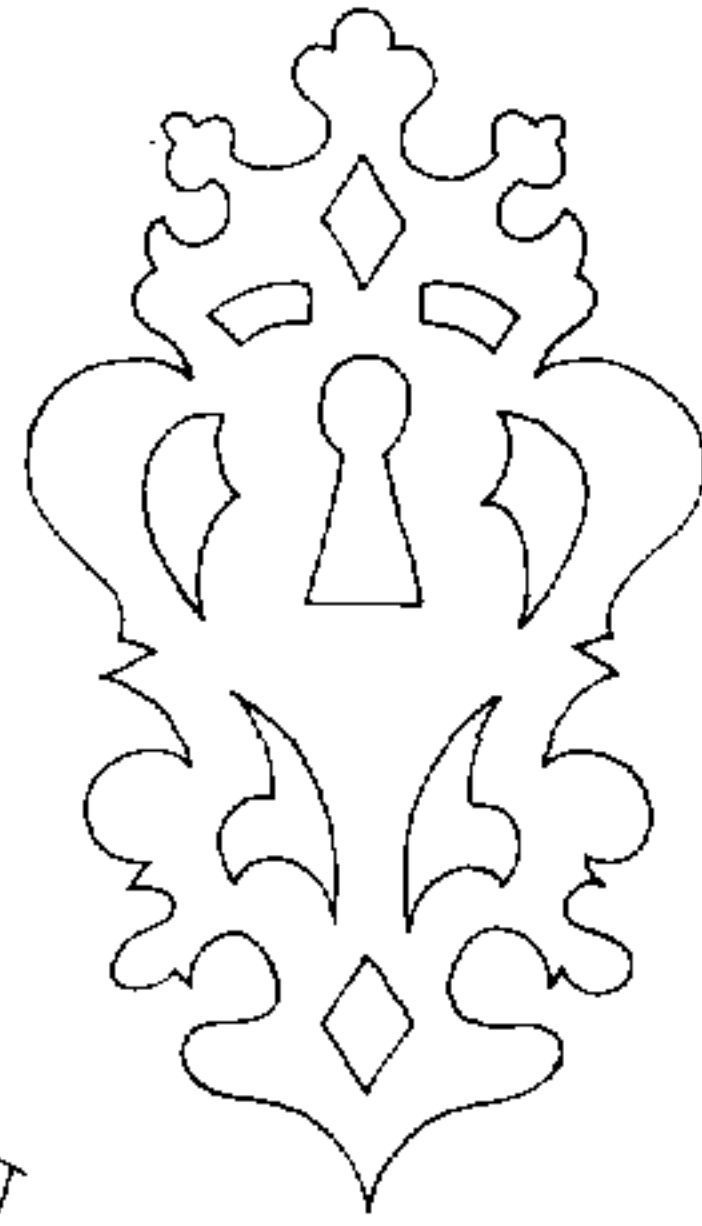

Figura 17

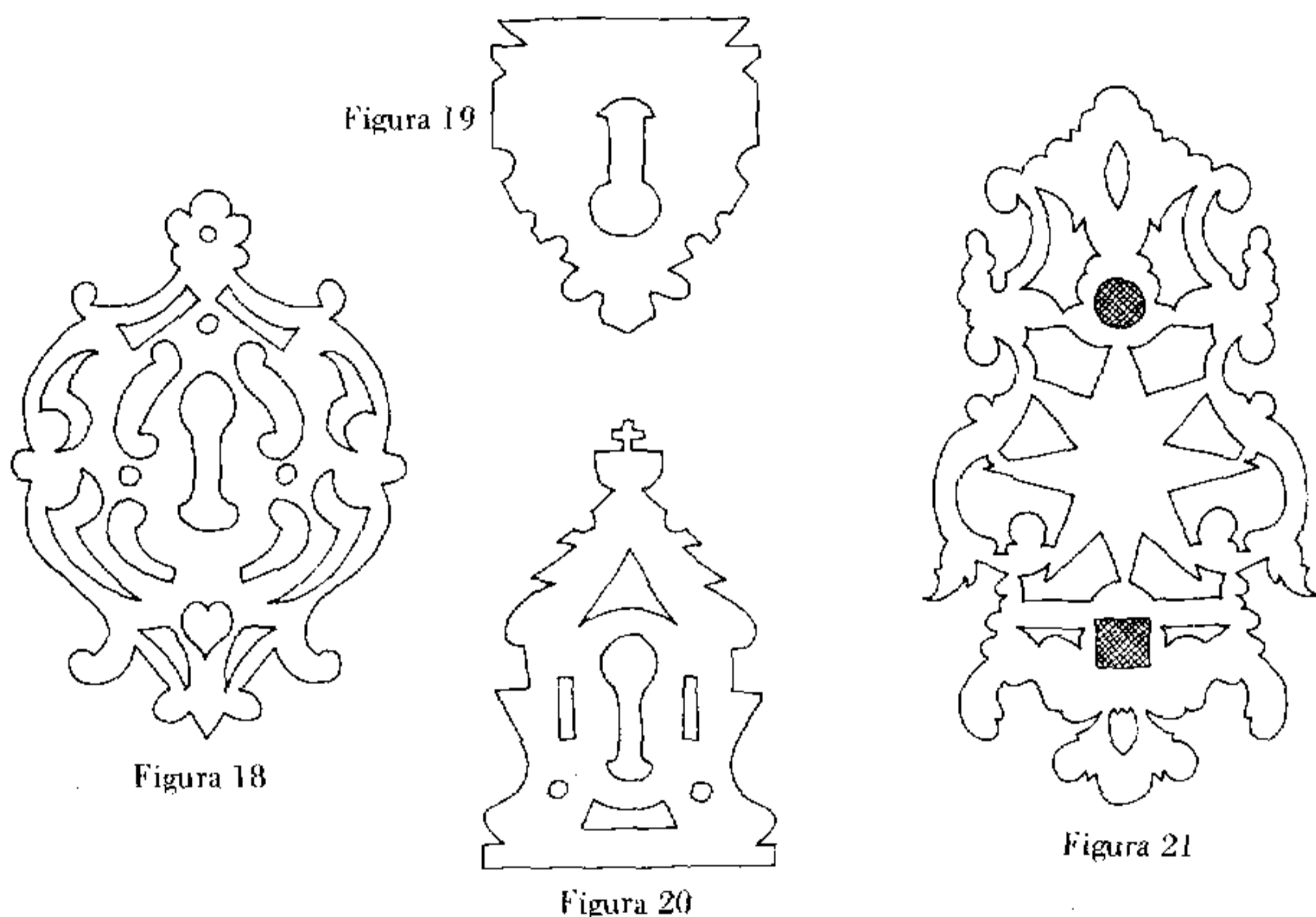
externs de la ziga-zaga de la banda interna, que delimiten uns rectangles ocupats per dos punts (figura 16). Deu ser obra del segle XIX.

A *Pira* hem trobat ferratges interessants en el portal d'una casa del carrer del Dr. Robert. Es un portal rebaixat, format per tres dovelles (les dues laterals formen part al mateix temps de l'arc i dels costats del portal), i datat el 1796 (nova coincidència amb la construcció de l'església de Barberà). Té dues portelles, en una de les quals hi ha un picaporta, l'escut del qual presenta calats en estrella de vuit puntes gairebé idèntics als del picaporta de l'església de Barberà, tant que ambdós semblen sortits de la mateixa mà; això és una dada més, si calia, a favor de la datació de dita església al segle XVIII i no al XVII (14).

A l'altra portella veiem el bocaclaus de la figura 17; encara ara, a través dels forats vogits s'hi veu restes del vellut o baieta vermells sobre

(14) R. VIOLANT i SIMORRA, a *Art Popular...* Op. cit., pp. 160 i 167 (figures 119 i 133), publica els dibuixos d'una embocadura de pany i d'un picaporta, pertanyents a una casa de Montblanc, que classifica com dels segles XVI o XVII. L'embocadura la creiem idèntica a la de les esglésies de Barberà (1796), Montbrió de la Marca i Rocafort de Queralt (datada el 1798), i el picaporta llueix l'estrella de vuit puntes calada i un retallat semblant als de les esglésies de Barberà, Montbrió i Rocafort i al de la casa de Pira (datada el 1796). Ja hem dit que la semblança és tal que els creiem sortits de la mateixa mà, o, almenys, d'una mateixa serralleria (o sigui la de l'Agustí, serraller de Montblanc). Per tot això no sembla encertada la datació efectuada per Violant dels ferratges de Montblanc, que deuria basar-se simplement en la seva monumentalitat.

els que es va clavar. Aquest costum de col·locar baieta vermella sota els ferratges, per a fer ressaltar els dibuixos calats, Violant el considera gairebé exclusiu de la Coma de Burg, al Pallars Sobirà ⁽¹⁵⁾, però, pel exemples trobats, no sembla ser una pràctica infreqüent a la Conca de Barberà durant la divuitena centúria i els inicis de la dinovena.

Al carrer Major de *Sarral* trobem una casa amb portal d'arc rebaixat, format per tres dovelles; en la central, una petxina amb la data de 1802. L'embocadura del pany (figura 18), profusament retallada i calada imitant formes vegetals, segueix encara plenament l'estètica de les del segle XVIII. De fet, les formes més simplificades, més esquematitzades, tendint ja al dibuix geomètric, semblen haver-se generalitzat entrada ja la segona meitat del segle XIX. Trobem aquí un paral·lelisme amb l'ornamentació en baix relleu d'algunes façanes, i també en la ceràmica decorada (rajoles), que arrossegueu formes barroques fins als inicis del segle XIX ⁽¹⁶⁾.

(15) R. VIOLANT i SIMORRA, *Art Popular...* Op. cit., p. 164.

(16) A zones molt aïllades trobem dates encara més tardanes. Així per exemple, a l'església de Cardet (vall de Boí, on no ha arribat la carretera fins a l'any 1952) hem vist un altaret d'un ingenu barroc popular, amb columnes salomòniques, daurat i policromat, datat el 1854.

En una casa situada a la cruïlla del carrer de Santa Llúcia amb el carrer Nou, hem trobat una embocadura de pany que ja pertany plenament a la dinovena centúria (figura 19). I en una porta vella, aprofitada com a tanca, al carrer de la Verge de Montserrat, un interessant escut de pany, calat, retallat i rematat per una creueta, probablement d'inicis del segle XIX (figura 20).

En tots els pobles d'aquestes contrades són molt comuns uns canals de zinc o llauna que, seguint el ràfec, en cas de pluja recullen l'aigua provinent de la teulada. En alguns cassos l'aigua és col·lectada per canonades, però en altres es vessa directament al carrer per mitjà de canaletes, algunes força decorades, com les que veiem en una casa del carrer Major d'aquest poble de Sarral, acabades en uns caps de bèstia molt simplificats, però en els quals es distingeix bé la boca oberta (per on raja l'aigua) plena de dents triangulars punxegudíssimes.

L'esglesiola de *Montbrió de la Marca* té un portal ferrissat. Els claus són idèntics als descrits al temple de Barberà i als que veurem al de *Rocafort de Queralt*, amb els mateixos escuts retallats, idènticament col·locats. Així mateix són iguals o, almenys, molt semblants⁽¹⁷⁾ l'embocadura del pany i el picaporta, encara que aquí cal fer un aclariment: l'anella no és com la descrita a Barberà, sinó que li falta la petita faceta que allà situavem en el vèrtex de l'angle format per les altres dues. També cal dir que aquí l'escut del picaporta està invertit, de manera que el que vol representar una corona està a la part de sota (figura 21). El punt de picar ha desaparegut.

Dels ornaments del portal (datat el 1798) de l'església de *Rocafort de Queralt* poc en podem dir que no haguem ja comentat. Els claus amb els seus escuts (amb una de les diagonals perpendicular a terra) són com els dels portals de les esglésies de Barberà i Montbrió. Cal esmentar-ne uns quants de mida més gran, però d'idèntic disseny, que van col·locats al centre de quadrats formats per rengleres dels petits. En aquests claus grans els escuts són més complicats (figura 22), fent joc, però, amb els petits; formen una estrella de vuit puntes, o millor, un cercle del qual emergeixen vuit puntes iguals als braços de la creu dels escuts petits, amb una petita rodona calada dins de cada punta. Els escuts de pany són com els de Barberà i Montbrió (i com el de Montblanc, publicat per Violant).

Existeixen, a més, dos picaportes d'anella purament decoratius

(17) Els ornaments en ferro del portal, probable obra del serraller Agustí de Montblanc, ens fan datar l'església dins la darrera dècada del segle XVIII o la primera del XIX.

(degut a la gran alçària en què estan col·locats), amb escut retallat i calat formant estrella de vuit puntes, del tipus Barberà, Montbrió, Pira... L'anella és com la que acabem de descriure en parlar de Montbrió (així mateix la dibuixa Violant en l'esmentat exemplar de Montblanc).

A Rocafort podem veure molts picaportes de ferro colat, obra ja del present segle o finals del passat. També algunes anelles; al carrer de la Llibertat n'hi ha una, de secció quadrada, ornada a les cares frontal i lateral externa amb sengles zigues-zagues incises, amb un punt fet amb punxó a cada un dels triangles formats.

Al carrer de Santa Llúcia hi trobem un escut de pany retallat de gran originalitat (figura 23), doncs és molt apaïsat, per tal d'adaptar-se a una estreta fusta travessera de reforç de la porta. El creiem obra molt tardana, de finals del segle passat o començaments de l'actual.

A la façana de l'església de *Biure de Gaià* s'obre un portal d'arc rebaixat, dovellat, datat el 1777. Les portes posseeixen uns claus de cabota piramidal molt aguda. En una d'elles veiem un estirador del tipus que hem anomenat "de caixa de núvia", amb escut retallat (figura 24). L'anella, ovalada, és de secció cilíndrica, amb relleus tornejats a la zona central. Els extrems no presenten uns acabaments en pom, com descrivíem a Cabra del Camp, sinó que en ells el ferro ha estat aplanat i posteriorment retallat recordant formes vegetals semblants a la flor de lis.

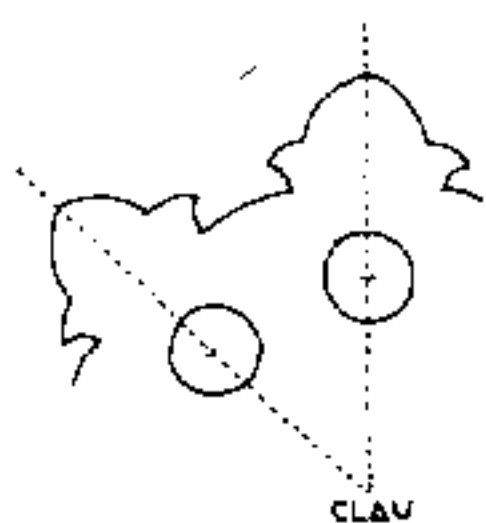

Figura 22

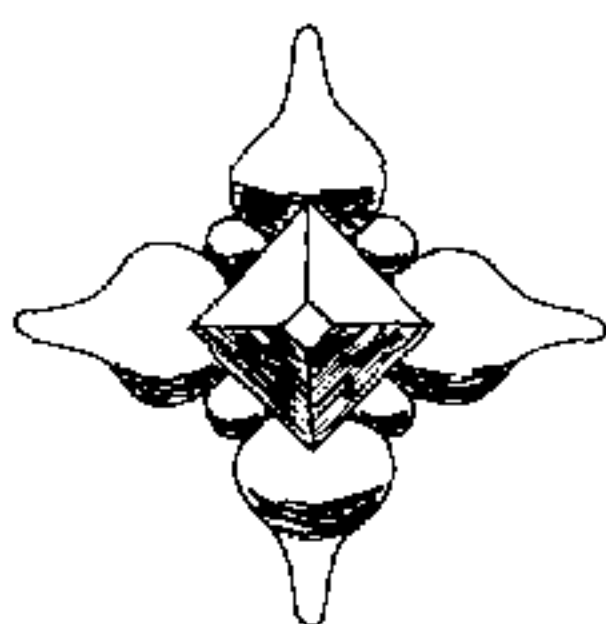

Figura 25

Figura 23

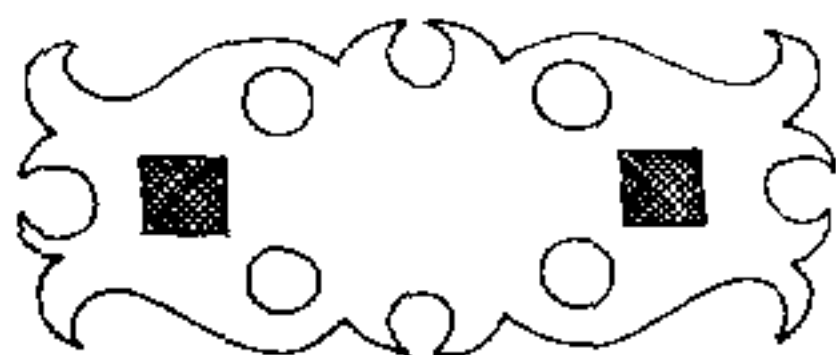

Figura 24

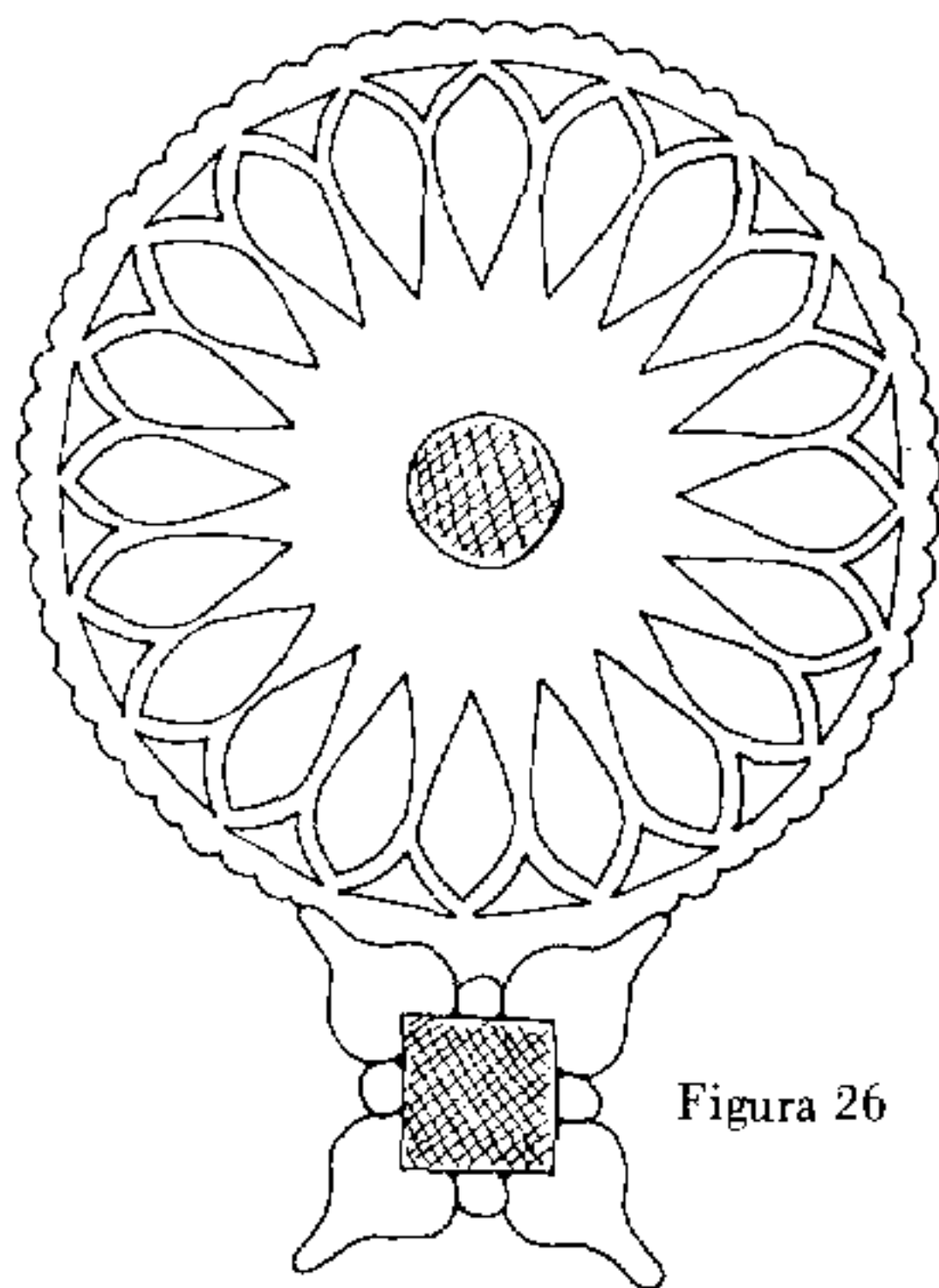

Figura 26

Al voltant del forat del pany s'endevina, per un relleu no erosionat de la fusta, la forma de l'escut del pany, que ha desaparegut.

A les *Piles de Gaià* hem vist alguna embocadura de pany del s. XIX, poc treballada.

A *Guialmons* també hem vist alguna embocadura, poc treballada. I, dins d'una casa mig enrunada, en una porta ja despresa de la paret, un estirador tipus "caixa de núvia", sense escut vogit, i que recorda força el de l'església de Biure, si bé el tornejat central i els retallats de les zones aplanades dels extrems són molt més simples. Deu ser ja obra de primeries del segle XIX.

Santa Coloma de Queralt té moltes cases ornamentades amb ferro forjat. Hi trobem reixes en forma de llargardaix o esquinçarobes (de petites dimensions però de gran fortalesa és la que es pot veure al carrer del Portal de Martí), grues o suports per a corriola (com la que veiem en una casa del carrer dels Marxants, del segle XIX, i que representa un colomí retallat en planxa de ferro). Cal destacar alguns balcons amb barana de forja, molt treballada. És especialment interessant un, situat al carrer dels Marxants, en una casa del segle XVIII (hi ha una data, però no es distingeixen les dues darreres xifres) i que segueix tota l'amplada de la façana. La barana està fermada al mur per dues arcades de ferro, rematades per una mena de dracs amb ales esteses. Aquest balcó recorda molt el que, procedent de Santa Coloma, està col·locat a la façana del Maricel de Mar, antic Hospital de Sitges ⁽¹⁸⁾, que és gairebé idèntic al que publica Joaquim Pla i Cargol ⁽¹⁹⁾, també de Santa Coloma i datat el 1760. Hi ha balcons semblants en algunes cases de la plaça Major, com la situada prop de la desembocadura del carrer dels Bous, en la que, a més, hem vist un picaporta d'anella decorada amb ziga-zaga i punt, i un escut de pany vogit, que no hem pogut dibuixar perquè li falta un bon tros que s'ha completat amb pintura negra.

A l'església arxiprestal de Santa Maria, gòtica, hi trobem dos portals. El principal és lateral i dóna a la plaça de l'Església. Les portes estan clavetejades o ferrissades amb claus de cabota piramidal i es-

(18) J. SEGURA i VALLS, *Història de Santa Coloma de Queralt* (refosa i ordenada en la seva ampliació per J. SEGURA LAMICHI). Santa Coloma de Queralt, 1953, p. 137. Com a peu de gravat hi llegim: "Balcó de la galeria del Castell. Donava a la plaça Major... Fou adquirit pel milionari nord-americà Deering, i avui es troba instal·lat al Museu Maricel de Sitges". J. MAS i J.M. MARTINO, *Marycel, Publicaciones de la Revista de Arquitectura. Barcelona, 1918, p. 5.*

(19) J. PLA CARGOL, *Art Popular i de la Llar a Catalunya*, Dalmau Carles, Pla, S.A. Editors. Girona, 1927, p. 82.

cut en forma de creu, amb una de les diagonals perpendicular al sòl. A diferència dels escuts de clau referits fins ara, en aquest cas no estan constituïts per un simple ferro retallat, sinó que tenen relleu, formen com mitja pera a cada braç de creu, entre les que es disposen mitges esferes (figura 25).

El picaporta, de grans dimensions, és purament decoratiu, doncs està situat a gran alçària (amb prou feines si s'hi arriba). És d'anella, ornat amb ziga-zaga i cercles en lloc de punts (un, algun cop tres). L'escut (figura 26), una mica bombat pel centre, on es fixa l'anella, és format per un cercle lleugerament dentat i calat formant petites finestres fusiformes molt regulars; per la part de baix es continua, sense solució de continuïtat, amb l'escut del punt de picar, d'identíc disseny que els escuts dels claus, però horitzontalitzat. El punt de picar és quadrat.

L'estructura dels claus i del picaporta, per comparació amb exemplars existents al *Cau Ferrat de Sitges* ⁽²⁰⁾, els fa semblar obra del segle XVII o finals del XVI, si bé molt influïda pels picaportes gòtics, també d'escut circular, però molt més treballats i d'una estructura molt més complexa. Cal tenir present que aquest portal fou modificat l'any 1577, mutilant la porta primitiva i adquirint l'aspecte que veiem avui dia ⁽²¹⁾. Pot ser una coincidència, però l'esquema de l'escut d'aquest picaporta recorda la rosassa de l'església arxiprestal de Sant Joan, de Valls, gòtica, començada el 1570 ⁽²²⁾ però que, a jutjar per la seva façana, deuria acabar-se entrat ja el segle XVII. Tot plegat sembla confirmar-nos la datació del picaporta als voltants del 1600.

L'embocadura del pany (figura 27), retallada i calada, presenta formes vegetals molt àgils, i deu correspondre també a la dissetena centúria ⁽²³⁾. Hi ha també uns estiradors del tipus "caixa de núvia", d'escut retallat i calat (figura 28), probablement contemporanis als altres elements.

Al frontispici de l'església, que dóna a un carreró que acaba al

(20) J. FABRE y OLIVER, P. LAFOND i M. RODRIGUEZ CODOLA, *Cau Ferrat*, "Museum". Volum V (1916-17), n.º 1, pp. 5-15.

A. GARCIA LLANSO, *El Cau Ferrat, colección de hierros de Santiago Rusiñol*, Arte y Ciencias. Barcelona, sense data, làmines 12-22.

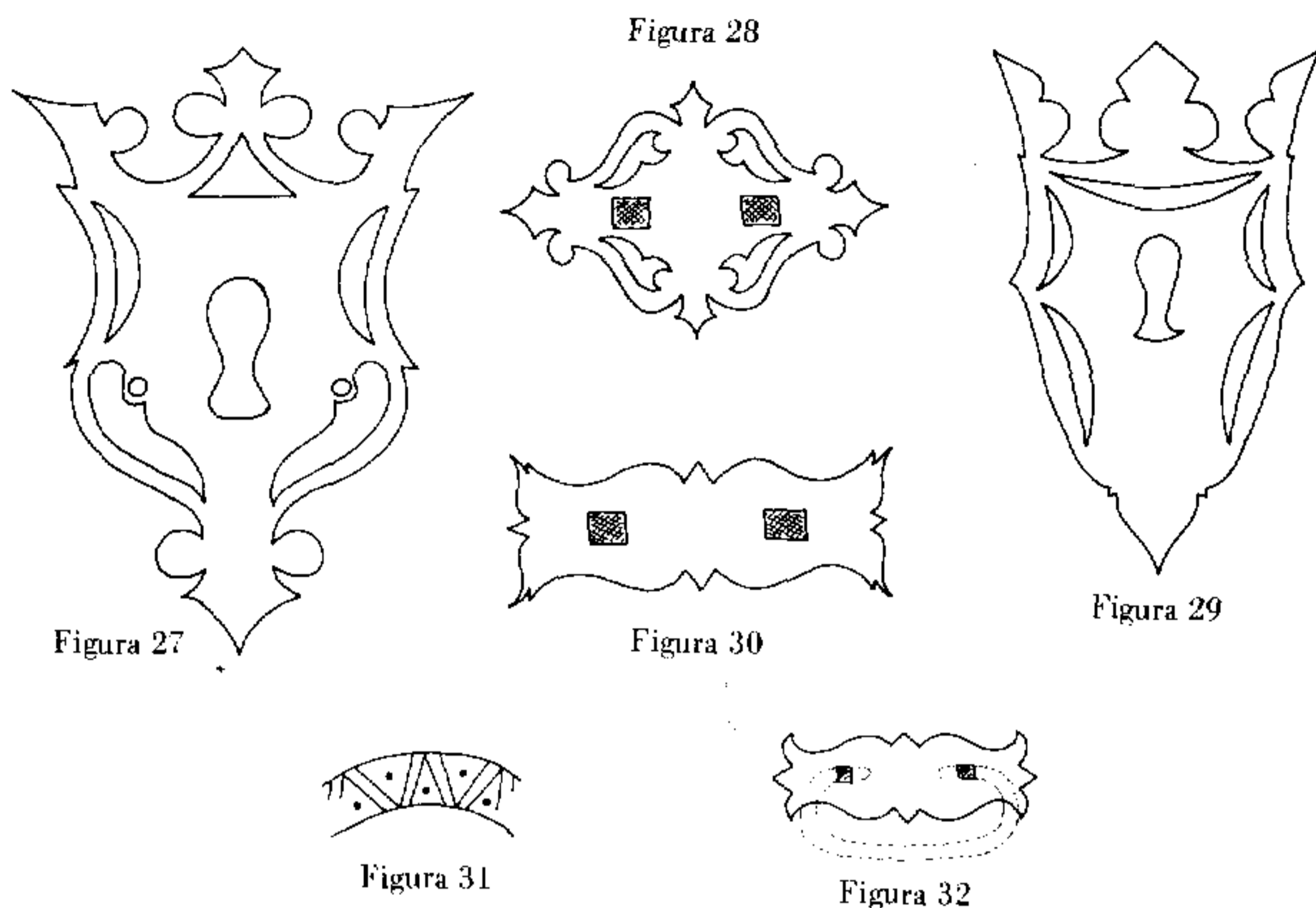
MUSEU DEL "CAU FERRAT", *Guia sumària*, Ajuntament de Sitges - Junta de Museus - Patronat del "Cau Ferrat". Barcelona, 1933, pp. 45-78.

(21) J. SEGURA i VALLS, *Història de Santa Coloma...* Op. cit., p. 297.

(22) J. CARDO, GEC, Volum 15. Barcelona, 1980, p. 259.

A. CIRICI, *L'Art Gòtic Català (segles XV i XVI)*, Edicions 62. Barcelona, 1979, p. 92.

(23) Podria relacionar-se amb una altra de semblant, però amb la part de baix menys retallada, amb la data calada del 1676, que hem vist al carrer del Forn Nou, a Valls.

Portalet, s'hi obre un altre portal, neoclàssic, coronat per un frontó. Els claus que ferrissen les portes són de cabota piramidal, sense escut. Hi ha una embocadura de pany retallada i calada (figura 29), força austera, i un estirador tipus "caixa de núvia", que recorda el de l'església de Biure de Gaià, també amb escut retallat i calat (figura 30). Ambdues peces semblen obra del segle XVIII.

Esmentarem només de passada la important reixa gòtica que tanca l'arc apuntat d'entrada a la capella de l'Hospital, propera al palau dels comtes de Santa Coloma; presenta una interessant labor de serralleria, que mereixeria un treball per ella sola. També és interessant la reixa d'una finestra propera; la quadrícula i en ella els barrots transversals travessen als verticals; sobresurt del pla de la façana i està fixada per quatre ferros collats a la paret —un a cada angle de la reixa— que s'acaben en un pom vertical. Aquestes reixes estan bastant exteses per tot Catalunya, i n'hem vist de semblants, però amb els ferros dels angles molt més treballats, en cases del Pallars Sobirà i de l'Alta Ribagorça, corresponents al segle XVIII o finals del XVII (24).

Al portal romànic de l'església de *Pontils*, veiem un picaporta

(24) A Figuerola del Camp (Alt Camp) —situada al vessant sud-oriental de la serra de Miramar, prop de l'estret de Cabra— veiem varies reixes d'aquest tipus, una d'elles decorada amb sengles creuetes als angles superiors.

d'anella sense escut, decorat amb doble ziga-zaga i punt (figura 31). Es obra del segle passat o principis de l'actual.

L'església antiga de *Santa Perpètua de Gaià* és romànica, amb elements de transició. Degut a les seves reduïdes dimensions, el petit cor, construït probablement al segle XVIII, queda més baix que l'arc de mig punt del portal, les portes del qual deuen ser contemporànies a la construcció de dit cor. En una d'elles s'hi veu, en relleu, el contorn d'un desaparegut estirador tipus "caixa de núvia", degut al fet que la resta de la porta està més erosionada (figura 32). La forma concorda amb la d'altres exemplars de la divuitena centúria.

A la zona alta del poble de *Vallespinosa* hem vist una casa abandonada i oberta, en mal estat de conservació. Dins d'una cambra, un arc de guix de separació de sala i alcova, barroc, molt abandonat i amb una petxina també de guix coronant les corbes sembla obra del segle XVIII. La porta d'aquesta cambra és a dos batents, amb varis quaters a cada un, i deuria ser policroma, encara que ara solament conserva restes d'un emblanquinat. Un dels batents posseeix un pom de ferro, de forma ja esmentada en claus de ferrissar de la mateixa època, de forma entre cònica i semiesfèrica, amb quatre radis incisos en creu. Està ornat amb un escut circular, retallat i amb calats (figura 33), a través dels quals s'endevinen les restes de baieta vermella col·locada entre la fusta de la porta i el ferro de l'escut, ornamentació que ja hem tingut ocasió d'esmentar en un escut de pany de Pira (25).

Al portal de mig punt de l'església de *l'illa*, datat el 1769, s'hi arriba per una graonada semicircular datada el 1789. Està ferrissat per uns claus de cabota piramidal poc aguda, sense escut. Presenta una embocadura de pany retallada i calada, en mal estat de conservació (figura 34), i un estirador tipus "caixa de núvia", amb tornejat a la zona central de l'anella i acabat en uns pomets entre semiesfèrics i cònics, amb incisions radials múltiples, de manera semblant als estiradors esmentats a l'església de Cabra del Camp, si bé aquí l'eix dels poms és el mateix de l'anella (a Cabra, l'eix dels poms és perpendicular a l'anella). L'escut d'aquest estirador (figura 35) és retallat i calat. El treball de forja dels escuts de l'estirador i del pany no està en consonància amb la senzillesa dels claus de ferrissar, i ambdós elements ens recorden força els esmentats al portal principal de l'església de

(25) Aquest pom, amb el seu escut, recorda extraordinàriament l'existent al portal de l'església de Figuerola del Camp, bastida a partir del 1732. Vegeu J. CARDO, *GEC*, Volum 7. Barcelona, 1974, p. 450.

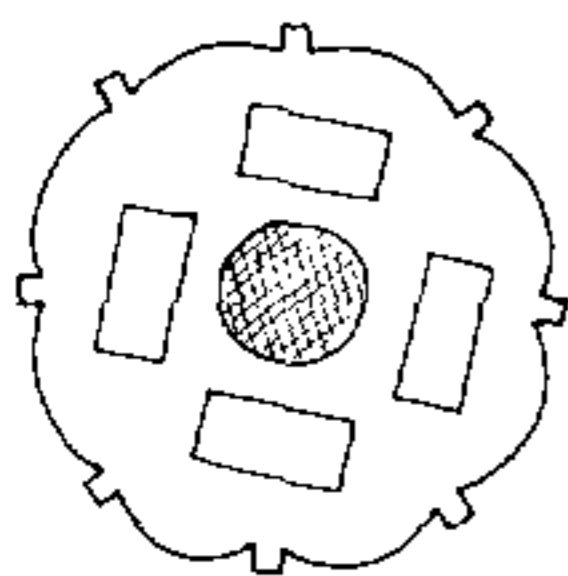

Figura 33

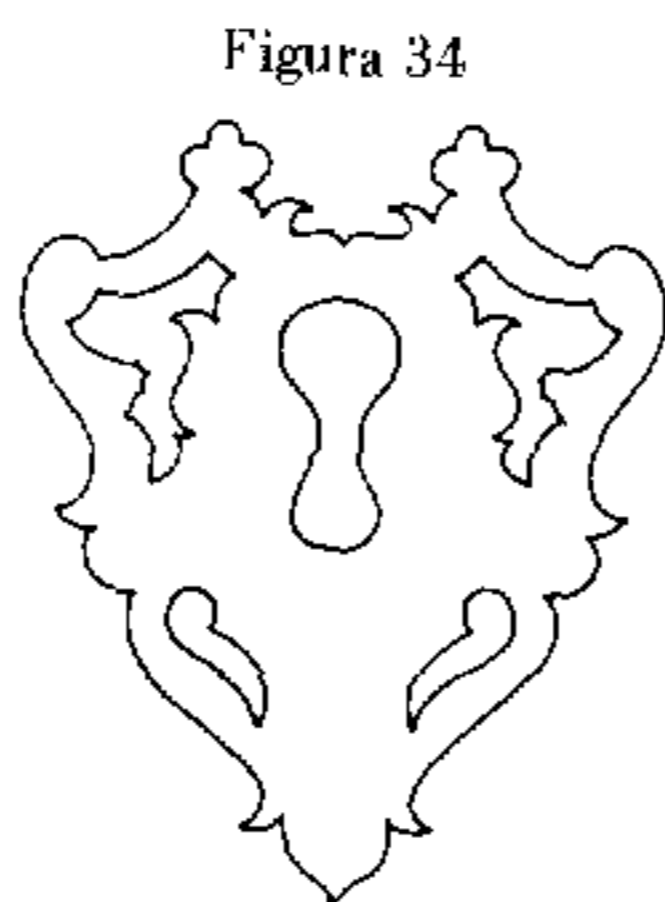

Figura 34

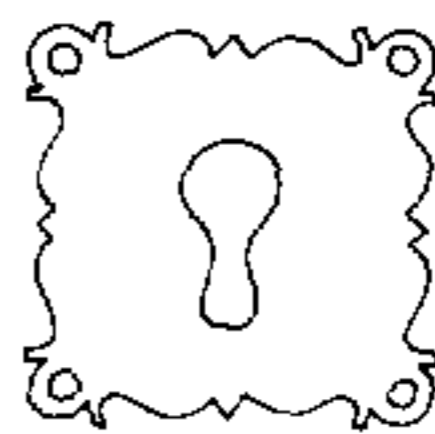

Figura 36

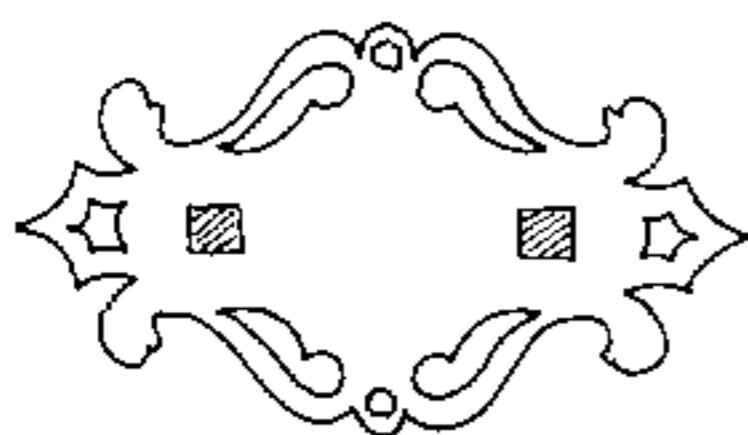

Figura 35

Figura 37

Santa Coloma de Queralt. No sabem si atribuir aquesta semblança a la persistència —en una obra de la segona meitat del segle XVIII— de formes que hem deixat establertes com del segle XVII, o bé es tracta de ferratges més antics, aprofitats en ser construïda l'actual església de l'Illa.

El portal de l'església del *poble nou de Prenafeta*, construïda a darreries del segle XVIII (26), està folrat de ferro, repicat amb claus, i ornat amb un escut de pany quadrat, retallat, molt senzill (figura 36), obra ja d'inicis del segle XIX; té un estirador tipus "caixa de núvia", d'escut retallat i vogit (figura 37), que, com en el cas de l'Illa, sembla perpetuar formes més antigues.

Per acabar, cal dir que en varis pobles d'aquesta zona, si bé hem recollit un nombre considerable de dades etnogràfiques, no n'hem trobat cap que fes referència al tema que hem intentat exposar en el present treball. Aquests pobles són: Ollers, Vallverd, Sant Gallard, Vilaperdius, Montalegre, Valdeperes, Rocamora de Sant Magí, Seguer i les restes del *poble vell de Prenafeta*.

(26) Max CAHNER, *GEC*, Volum 12. Barcelona, 1978, p. 58.
A. PALAU i DULCET, *Guia...* Op. cit., p. 22.